

Jernej Gašperin, Judita Zidar, Ajda Smrekar

Saša Jerele

SLAVNI NEZNANEC JEAN COCTEAU

Kdo ne pozna Jeana Cocteauja? Ni je monografije o literaturi, dramatiki, baletu, glasbi ali filmu 20. stoletja, ki ne bi vsaj omenjala bodisi osupljivo vsestransko nadarjenega umetnika bodisi duhovitega dandyja, ki je prijateljeval z vso tedanjo umetniško smetano. Toda kdo od njiju je v resnici bolj razvpit? Med neštetimi vlogami, v katerih se je izživljal, najdemo tudi eksotični oznaki »oblikovalec poštnih znamk« in »pesniški menedžer boksarja Ala Browna«: zgolj pikantni podrobnosti v življenjepisu celebrities ali dokaz širine umetniških hotenj? Vsekakor je res, da je ta sanjač totalne umetnosti vse življenje trpel zaradi svoje svetovljanske vidnosti in nevidnosti svojih dosežkov. Pesnikovo ime – Cocteau je na vse svoje delo gledal kot na pesnjenje – je zasenčilo poezijo. A tudi če velja za del železnega repertoarja osebnosti, ki so krojile avantgardno vrenje v pariških dvajsetih, je danes v senci slavnejših sodobnikov.

Jean Cocteau je bil blagovna znamka: v dobi spletnih družbenih omrežij bi blestel. Zabavljaj in *enfant terrible*, ki ni odklonil nobenega vabila na mondene dogodke, garač, ki je premikal gore, da bi pomagal do uveljavitve nadarjenim posameznikom od Prousta do Geneta, nekonformist, ki je hlepel po javnem priznanju, *prince frivole*, ki je znal lahkotnost in vedrino združevati z globino mitov. Ni vse njegovo delo moderno, osebnost pa zagotovo je, pravijo kritiki. Nenehno se je levil in spreminjal, tekal za novo različico sebe (slavna je Halsmanova fotografija

Karin Komljanec

Cocteauja s šestimi rokami), kar ga je poživiljalo in bogatilo, a obenem poglobljalo njegovo krhkost, opozarja njegov najizčrpnější biograf Claude Arnaud. Prav tisto, kar je njegova posebnost in odlika, je veljalo za hibo: da se izmika vsaki kategorizaciji, da ni zares pripadal nobenemu literarnemu gibanju svoje dobe, in še huje, da se ni osredotočil na določeno književno zvrst ali vsaj na določeno vejo umetnosti. *Ce que l'on te reproche, cultive-le, c'est toi-même*, je vztrajal v svojem aforističnem slogu: Neguj prav tisto, kar ti očitajo, kajti to si ti. Očitke si je nakopal še z eno potezo, apolitičnostjo. V nasprotju s Chaplinom, s katerim je prijateljeval, je v Hitlerju naivno videl predvsem diletantskega umetnika; zaradi podpore Arnu Brekerju se je po vojni celo otepal očitkov o kolaboraciji.

Če so ga proti koncu življenja doma zavračali ali podcenjevali (Breton, Claudel, Gide), pa to nikoli ni veljalo za tujino, kjer je bil simbol francoske briljance in zlate dobe dvajsetih let; mladi ameriški in ruski cineasti so ga častili kot enega najpomembnejših avantgardnih režiserjev v zgodovini filma; njegovi romani so med uporno mladino veljali za kulturne.

Rodil se je leta 1889 v meščanski družini ljubiteljskih umetnikov: močno ga je zaznamovala nežna in posesivna materina ljubezen. Oče notar je živel od rente in se posvečal slikanju; dokler si ni pognal krogle v glavo, ga je mali Jean neznansko rad opazoval pri delu. V hiši melomanskih starih staršev je ure in ure ustvarjal gledališke predstave. Iz liceja Concordet so ga izključili, mature še v tretje ni opravil, ker je pregloboko zabredel v mondeno življenje. Prvo pesniško zbirko je objavil pri dvajsetih, naslov naslednje, *Le Prince frivole* (*Lahkoživi princ*, 1910), se mu je prilepil kot vzdevek: a vrata vseh pariških salonov so se mu odprla že leta 1908, ko je igralski zvezdnik Édouard De Max v gledališču Femina na Elizejskih poljanah priredil recital njegovih pesmi. Obdobje dekadentnega simbolističnega pesnikovanja se je naglo končalo, ko je Pariz leta 1910 pretresel Ruski balet. *Posvetitev pomladi* in njeni protagonisti so mladeničev svet postavili na glavo. Po vrnitvi iz vojne, ki mu je pozneje navdihnila roman *Thomas l'imposteur* (*Nastopač Tomaž*, 1923), je Cocteau še naprej sodeloval z avantgardnimi umetniki; med drugim je s Picassom, Érikom Satiejem in Djagilevom kot libretist (in deloma koreograf) postavil slavni balet *La Parade* (*Parada*), ki je lani praznoval stoletnico.

Srečanje s štirinajstletnim literarnim genijem Raymondom Radiguetom je prineslo nov preobrat, tokrat h klasicizmu; ob spominku iz Grčije se je porodila zamisel o predelavi antičnih mitov. Cocteaujeva *Antigona* (1922) je nastala dvaindvajset let pred slavnejšo Anouilhovo; pozneje je na podlagi Sofoklejevega *Ojdipa* napisal *Peklenški stroj* (*La Machine infernale*, 1934), ki prepleta farso, tragikomedijo in tragedijo. Toda prijateljeva prezgodnja smrt je odprla brezno, ki ga ni nikoli zares premostil: do konca življenja se je zatekal v opij (dnevnik *Opium*, 1930, opremljen z osupljivimi risbami, ostaja eno njegovih najočarljivejših del), redna odvajalna zdravljenja, ki jih je plačevala Coco Chanel, pa so sprožala živahno ustvarjalnost: tako je nastal roman *Otroci somraka* (*Les enfants terribles*, 1929). Že leto zatem preskok in nova mojstrovina: pod mecenstvom vikonta Charlesa de Noaillesa je posnel film *Pesnikova kri* (*Le Sang d'un poète*, 1930), eno od klasik nadrealistične kinematografije.

V Comédie-Française je prav to leto stopil s povsem drugačno estetiko: monologom zlomljene ženske, ki govori po telefonu. *Človeški glas (La Voix humaine, 1930)* se uprizarja še danes, prisvojili so si ga filmarji, kot je Almodóvar. Podobno je zaradi besedila in osupljivih risb še danes bran poetično erotični gejevski »manifest« *Livre blanc (Bela knjiga, 1928)*. Novo strast je v Cocteaujevo življenje vnesel mladi Jean Marais, s katerim sta prijateljevala več kot petindvajset let in ki mu je utrl pot z vlogami v *Kralju Ojdiru* in *Vitezih okrogle mize*. Obrobna teksta, omenjamo ju le zaradi pomenljivih naslovov. Kajti prav Marais mu je navdihnil komad *Strašni starši (1938)*, ki ne bi mogel biti bolj drugačen od predhodnih. »Napisal sem ga, ker se mi je uprlo gledati druge, ki za menoj predelujejo Grke.« Resnici na ljubo ga je napisal zato, ker je krvavo potreboval uspešnico, ki bi ga izvlekla iz gmotnih stisk.

Igra *Strašni starši*, daljni odmev romana *Otroci somraka*, ne velja za vrh njegove dramatičnosti, a je v njej nekaj večno svežega: tematika maminih sinčkov in očarljivih, a patološko samoljubnih mater je več kot aktualna tudi danes, ko opazujemo rezultate prevlade permisivne vzgojne ideologije. Drama, ki je hkrati vodvil z melodramatičnimi podtoni, je bila kljub začetnim prepovedim velikansko zmagoslavje, ki si ga je želel. Po avantgardnih eksperimentih, neogrškem slogu in poigravanju s srednjeveškimi motivi se je prelevil v bulvarskega avtorja: »Kakšno razkošje je, če si lahko premisliš [...]! Razkošje, ki si ga lahko privoščim. Moja različica nereda. Pusti, da imam svoj nered.«

Protislovje kot Cocteaujevo temeljno ustvarjalno načelo se mu je obneslo vse do poznih let. Velik uspeh je bil film *Lepotica in zver (La Belle et la Bête, 1946)*; poslikaval je vile in kapele, sprejeli so ga v Francosko akademijo; a risbe so se ponavljale, priložnostne pesmi in aforizmi so hranili zlasti medije. Proti koncu ni več zmožni čarovnije. Presenetil je še enkrat: sedemdesetleten je s pomočjo François Truffaut posnel *Orfejev testament (Le Testament d'Orphée, 1960)*, ki ga je znova postavil na zemljevid najzlahtnejših umetnikov njegovega časa. Njegova »zadnja vizualna pesnitev« je videnje umetnika, ki ga preganja smrt. Poslovil se je tri leta zatem z obljubo: *Je reste avec vous.* (Ostajam z vami.)

Z nami ostajata žareča osebnost in opus, raztresen med neštete založnike ter zvrsti: opus pesnika, ki ga prebiramo v Plejadi, odličnega romanopisca in lucidnega esejista, občasno genialnega risarja, filmarja in dramatika z nekaj veličastnimi dosežki. Njegov priljubljeni motiv razbitega zrcala kaže na moč preobrazbe, ki jo je premogel. Podoba ni ena sama, pristna, pomnožena je v neskončnost in izkrivljena, kaže razdrobljeno, mnogotero bitje. Če hočemo uzreti Cocteaujevo veličino, moramo imeti v mislih vse koščke in jim dopustiti, da se sestavljajo v vedno nove kalejdoskopske privide. Dovolimo torej Cocteauju, da je hkrati Yvonne, Michel in Léo, dovolimo mu njegova protislovja, njegovo »različico nereda«, in se pustimo očarati.

Ajda Smrekar